

Η μη αναγραφή του άρθρου 15 ΠΚ επί του κλητηρίου θεσπίσματος, σε περίπτωση ανθρωποκτονίας από αμέλεια με παράλειψη από έχοντα ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευση του αποτελέσματος δράστη, ως λόγος ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος *

Ευγένιος Αρ. Γιαρένης

*Αντεισαγγελέας του Στρατοδικείου Ιωαννίνων
Δρ. Δημοσίου Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου*

* Το κείμενο που ακολουθεί δημοσιεύθηκε στα “Ποινικά Χρονικά” ΝΘ’ (2009) σελ. 189-191

Η (σχετική) ακυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αναιρετικού ελέγχου σύμφωνα με το άρθρο 510 παρ. 1 Β’ ΚΠΔ, εάν δεν καλυφθεί κατά τα άρθρα 173 και 174 ΚΠΔ, τούτο δε συμβαίνει, σε περίπτωση ανέκκλητης (πρωτόδικης) απόφασεως, είτε εάν ο κατηγορούμενος, ο οποίος δεν εμφανίστηκε στο ακροατήριο, καταδικαστεί ερήμην σε ανέκκλητη ποινή, είτε εάν ο κατηγορούμενος εμφανίστηκε μεν στο ακροατήριο, προέβαλε εγκαίρως την ένσταση ακυρότητας, αλλά αυτή (κακώς) απορρίφθηκε¹. Εάν η καταδικαστική απόφαση είναι εκκλητή, η ακυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος καλύπτεται σε περίπτωση που δεν περιληφθεί ως ειδικός λόγος μεταξύ των λόγων εφέσεως η παρά το νόμο απόρριψη της προβληθείσας ένστασης ακυρότητας², και βέβαια, η ένσταση περί ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος θα πρέπει να προβάλλεται πριν από την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας, τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο

¹ Βλ. ΑΠ 68/2002 ΠοινΧρ ΝΒ’ (2002), σελ. 825, ΑΠ 309/1963 ΠοινΧρ ΙΓ’ (1963), σελ. 623. Προκειμένου δε για απόφαση δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, τούτο συμβαίνει σε περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος προέβαλε εγκαίρως την (μη καλυφθείσα πρωτοδίκως) ακυρότητα και αυτή (παρά το νόμο) δεν έγινε δεκτή και από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Βλ. ΑΠ 1261/1985 ΠοινΧρ ΛΣΤ’ (1986), σελ. 260-261.

² Βλ. ΑΠ 783/1987 ΠοινΧρ ΛΖ’ (1987), σελ. 640 επ., ιδίως 646, ΑΠ 1622/2002 ΠραξΛογΠΔ 3 (2002), σελ. 293, ΑΠ 549/2004 ΠραξΛογΠΔ 5 (2004), σελ. 235. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο οφείλει δε να αποφανθεί επί του συγκεκριμένου, ειδικώς εκκληθέντος, μέρους της πρωτόδικης απόφασης, άλλως υποπίπτει σε αρνητική υπέρβαση εξουσίας. Βλ. ΑΠ 2370/2005, ΠραξΛογΠΔ 7 (2006), σελ. 11, ΑΠ 761/2000 Υπερ 2000, σελ. 1013 (με παρατηρήσεις Α.Κ.Ζαχαριάδη). Για την αρνητική υπέρβαση εξουσίας βλ. *Καρρά Α.*, Η υπέρβασις εξουσίας εν τω ποινικώ δικονομικώ δικαίω, 1972, σελ. 89 επ., *Μαργαρίτη Α.*, Ποινική Δικονομία - Ένδικα μέσα, τομ. Ι, 1994, σελ. 191 υποσημ. 25.

βαθμό, άλλως η ακυρότητα θεραπεύεται, η σχετική δε ένσταση απορρίπτεται από το δικαστήριο ως απαράδεκτη³.

Ανάμεσα στα σημαντικότερα στοιχεία τα οποία θα πρέπει να περιλαμβάνονται, με ποινή ακυρότητας, στο κλητήριο θέσπισμα, σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 321 παρ. 1 και 4 ΚΠΔ, είναι το να περιέχεται *ακριβής καθορισμός* της πράξης και να γίνεται *μνεία του άρθρου* του ποινικού νόμου που την προβλέπει, κι αυτό βέβαια προκειμένου να γνωρίζει με σαφήνεια ο κατηγορούμενος το ακριβές περιεχόμενο της κατηγορίας που του αποδίδεται και να μπορεί να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπιση του. Θεωρείται δικαιολογημένα ότι τα στοιχεία αυτά είναι τα σπουδαιότερα από τα περιλαμβανόμενα στο κλητήριο θέσπισμα στοιχεία (βλ. ΑΠ 1261/1985 ΠοινΧρ ΛΣΤ' (1986), σελ. 260-261), διότι με τον ακριβή καθορισμό, στο κλητήριο θέσπισμα, της αξιόποινης πράξεως και τη μνεία της ουσιαστικής ποινικής διατάξεως που την προβλέπει και την τιμωρεί, αφενός μεν καθιερώνεται σε νομοθετικό επίπεδο το δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορείται λεπτομερώς την κατηγορία που του αποδίδεται ("*δικαίωμα πληροφόρησης*"), όπως απαιτούν οι αυξημένης τυπικής ισχύος σχετικές συνταγματικές προβλέψεις (βλ. άρθρο 20 παρ. 1 Σ), αφετέρου δε επιτυγχάνεται ο αναγκαίος *θεματικός προσδιορισμός* του αντικειμένου της δίκης.⁴

Είναι άλλωστε απολύτως αναγκαίο, σύμφωνα με το περιεχόμενο των προβλέψεων τόσο του άρθρου 6 παρ. 3 περ. α' ΕΣΔΑ, όσο και των παρεμφερών ρυθμίσεων του άρθρου 14 παρ. 3 περ. α' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά

³ Βλ. ΑΠ 592/2004 ΕλλΔνη 45, σελ. 1553-1554. Σε περίπτωση δε κατά την οποία ο κατηγορούμενος δικάστηκε πρωτοδίκως «ωσει παρών», μπορεί να προτείνει την ακυρότητα το πρώτον στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, με λόγο εφέσεως κατά της εκκαλουμένης αποφάσεως, άλλως η ακυρότητα και πάλι θεραπεύεται (βλ. ΑΠ 1114/2004 (περιλ.) ΠοινΔικ 2004, σελ. 1197). Έχει υποστηριχθεί (βλ. ΑΠ 1402/1998 ΠοινΧρ ΜΘ' (1999), σελ. 739 επ., ιδίως 741 = ΝοΒ 47 (1999), σελ. 488 επ.) ότι ως έσχατο χρονικό σημείο υποβολής της ενστάσεως, θεωρείται η έναρξη της συζήτησεως στο ακροατήριο, η οποία συντελείται με την απαγγελία της κατηγορίας (στο πρωτόδικο δικαστήριο) ή την ανάπτυξη της έφεσης (στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο). Έτσι, εάν η ένσταση περί της ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος προβληθεί μετά από την εξέταση μάρτυρα κατηγορίας καλύπτεται η σχετική ακυρότητα και, συνακόλουθα, ο σχετικός υπερασπιστικός ισχυρισμός απορρίπτεται ως απαράδεκτος, λόγω της μη έγκαιρης υποβολής του (βλ. και ΑΠ 1495/2001 ΠραξΛογΠΔ 2 (2001), σελ. 475).

⁴ Βλ. σχετ. *Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, β' έκδ. 1998, σελ. 557 επ., *Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, β' έκδ. 1994, σελ. 336 επ., *Δέτση Μ.*, Σύνταξη κλητηρίων θεσπισμάτων. Πρακτική-Συνέπειες-Παραδείγματα, ΠοινΧρ ΜΔ' (1994), σελ. 892, *Δασκαλόπουλου*, Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και του θύματος στην ποινική δίκη, εκδ. 1991, σελ. 80.

και Πολιτικά Δικαιώματα (το οποίο κυρώθηκε με το Ν 2462/1997)⁵, να μπορεί ο κατηγορούμενος να πληροφορηθεί με κάθε λεπτομέρεια και στη συντομότερη δυνατή προθεσμία, και σε γλώσσα βέβαια την οποία κατανοεί, τη φύση και το λόγο της εναντίον του κατηγορίας⁶. Ένα ζήτημα το οποίο μπορεί να ανακύψει σε περίπτωση ανθρωποκτονίας από αμέλεια που τελείται με παράλειψη, από δράστη ο οποίος έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να εμποδίσει την επέλευση του αποτελέσματος, είναι το εάν η αναγραφή και του άρθρου 15 ΠΚ αποτελεί ένα από τα απαραίτητα στοιχεία του κλητηρίου θεσπίσματος, και, συνακόλουθα, το εάν η μη αναγραφή του επιφέρει, δίχως άλλο, την ακυρότητα του σχετικού κλητηρίου θεσπίσματος.

Ελάχιστα θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι *ακριβής*, κατά τις επιταγές του νόμου, είναι ο *καθορισμός της πράξης* όταν στο κλητήριο θέσπισμα εκτίθενται με σαφήνεια και πληρότητα και περιγράφονται όλα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία συγκροτούν τα στοιχεία τόσο της αντικειμενικής όσο και της υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος, καθώς και οι εξωτερικοί όροι του αξιοποίνου, όπου αυτό απαιτείται, όταν, με άλλα λόγια, περιγράφεται η ανθρώπινη συμπεριφορά, το υποκείμενο και το υλικό αντικείμενο του εγκλήματος, οι περιστάσεις της αξιόποινης συμπεριφοράς καθώς και η υπαιτιότητα⁷, η δε περιγραφή της πράξεως του κατηγορουμένου θα πρέπει να είναι *λιτή, απαλλαγμένη από περιττά στοιχεία και πλατειασμούς* που δυσκολεύουν τον κατηγορούμενο να εντοπίσει την πράξη για την οποία κατηγορείται.⁸

Στην περίπτωση, ειδικότερα, κατηγορουμένου για ανθρωποκτονία από αμέλεια με παράλειψη, όταν συντρέχουν οι όροι του άρθρου 15 ΠΚ⁹, έχει κριθεί ότι

⁵ Όπου ορίζεται ότι «κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα, τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις: α) να πληροφορηθεί το συντομότερο δυνατό σε γλώσσα που κατανοεί και λεπτομερώς τη φύση και τους λόγους της κατηγορίας εναντίον του...».

⁶ Βλ. και άρθρο 5 παρ. 2 ΕΣΔΑ: «Πάν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθή κατά το δυνατόν συντομότερον και εις γλώσσαν την οποία εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπούμενην εναντίον του κατηγορίαν». Πρβλ. εδώ και το περιεχόμενο των άρθρων 101 παρ. 1 και 104 παρ. 1 ΚΠΔ.

⁷ Βλ. *Καρρά*, ό.π., σελ. 558, *Ζησιάδη*, Ποινική Δικονομία, τομ. Β', 1977, σελ. 415, τομ. Γ', 1977, σελ. 294 επ., *Μπουρόπουλου*, Ερμηνεία του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, τομ. Β', 1957, σελ. 203 & 274, ΑΠ 185/2004 ΠοινΧρ ΝΕ' (2005), σελ. 41, ΑΠ 507/1990 ΠοινΧρ ΜΑ' (1991), σελ. 25, ΑΠ 1887/1989 ΠοινΧρ Μ' (1990), σελ. 888.

⁸ Βλ. σχετ., ΕγκΕισΑΠ (Α. Ζύγουρα) 4/2005, Αρμ 2005, σελ. 1638. Για περισσότερα, βλ. *Μαργαρίτη Α.*, Εφαρμοσμένη Ποινική Δικονομία, Τόμος Δεύτερος, Διαδικασία στο ακροατήριο Ι, β' έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σελ. 241-245.

⁹ Σύμφωνα με το οποίο, όπου ο νόμος για την ύπαρξη αξιόποινης πράξης απαιτεί να έχει επέλθει ορισμένο αποτέλεσμα, η μη αποτροπή του τιμωρείται όπως η πρόκλησή του με ενέργεια, αν ο

τα στοιχεία της διατάξεως αυτής εντάσσονται στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και, κατά συνέπεια, στο κλητήριο θέσπισμα θα πρέπει να μνημονεύονται, πέραν των υπολοίπων αναγκαίων στοιχείων, *όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία συγκροτούν τόσο την παράλειψη του κατηγορουμένου, όσο και την θεμελίωση της ιδιαίτερης νομικής του υποχρέωσης προς αποτροπή επέλευσης του αποτελέσματος*¹⁰. Από το συνδυασμό άλλωστε των διατάξεων των άρθρων 302 και 28 ΠΚ, συνάγεται ότι για τη θεμελίωση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας από αμέλεια απαιτείται να διαπιστωθεί, *αφενός* μιν, ότι ο δράστης δεν κατέβαλε την κατά αντικειμενική κρίση απαιτούμενη προσοχή, την οποία θα κατέβαλε κάτω από τις ίδιες συνθήκες ο μέσος, συνετός και ευσυνείδητος άνθρωπος με βάση τους νομικούς κανόνες, τις συνήθειες που επικρατούν στις συναλλαγές και τους κανόνες της κοινής πείρας και λογικής, *αφετέρου* δε, ότι είχε τη δυνατότητα να *προβλέψει* και να *αποφύγει* το αξιόποινο αποτέλεσμα, το οποίο θα πρέπει να τελεί σε αντικειμενικό *αιτιώδη σύνδεσμο* με την πράξη ή την παράλειψη του. Η παράλειψη, ως έννοια, ενυπάρχει βεβαίως σε κάθε είδος αμέλειας, εφόσον το ένα σκέλος της ευθύνης συνίσταται στη μη καταβολή της αναγκαίας προσοχής, όταν όμως η αμέλεια δεν συνίσταται απλώς σε μία τέτοια *παράλειψη οφειλόμενης προσοχής*, αλλά σε ένα *σύνολο συμπεριφοράς* που προηγήθηκε του αποτελέσματος, τότε, για τη θεμελίωση του εγκλήματος απαιτείται η συνδρομή των όρων του άρθρου 15 ΠΚ.

Αναγκαία λοιπόν προϋπόθεση εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 15 ΠΚ αποτελεί η ύπαρξη *ιδιαίτερης, ειδικής, νομικής υποχρέωσης* του υπαιτίου προς παρεμπόδιση επέλευσης του αποτελέσματος. Η *ιδιαίτερη* αυτή *υποχρέωση*, η οποία δημιουργείται για τον έχοντα θέση *εγγυητή της ασφάλειας* του προστατευομένου εννόμου αγαθού το οποίο προσβάλλεται με την επέλευση του αποτελέσματος, θεωρείται ότι συνιστά *πρόσθετο στοιχείο* συγκρότησης του τελουμένου δια παραλείψεως εγκλήματος, πηγάζει δε είτε από ρητή διάταξη νόμου είτε από τα ιδιαίτερα καθήκοντα του υπαιτίου, τα οποία προβλέπονται στο νόμο και συνδέονται με ορισμένη έννομη σχέση ή συγκεκριμένη συμπεριφορά αυτού.

υπαίτιος της παράλειψης είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευσή του αποτελέσματος.

¹⁰ Κατά το λόγο αυτό, η αναφορά απλώς στο κλητήριο θέσπισμα ότι ο κατηγορούμενος *δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή επέλευσης του θανατηφόρου αποτελέσματος της πράξης του*, δεν αποτελεί ακριβή, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του νόμου, τρόπο καθορισμού της πράξης του. Βλ. ΑΠ 1102/1988 ΠοινΧρ ΛΘ' (1989), σελ. 72, ΑΠ 1350/1988 ΝοΒ 36 (1988), σελ. 1684.

Επανερχόμενοι στο εξεταστέο ζήτημα, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο σχετικός προβληματισμός, αφενός μεν *εστιάζεται* στην περίπτωση κατά την οποία έχει παραληφθεί η αναγραφή του άρθρου 15 ΠΚ επί του κλητηρίου θεσπίσματος, αφετέρου δε *σχετίζεται* με την τύχη της υποβληθείσης ενστάσεως με την οποία ζητείται η ακυρότητα αυτού. Θα μπορούσε κανείς να δεχθεί ότι το σχετικό κλητήριο θέσπισμα όντως πάσχει, και ότι θα πρέπει για το λόγο αυτό να ακυρωθεί, γενομένης δεκτής της υποβληθείσης από την πλευρά της υπερασπίσεως του κατηγορουμένου ενστάσεως ακυρότητας, ίσως όμως τα πράγματα πρέπει να εξεταστούν λίγο περισσότερο.

Το στοιχείο που κυριαρχικά κατά τη γνώμη μου καθορίζει την κατεύθυνση την οποία θα πρέπει να πάρει η δικαστική κρίση σε μία τέτοια περίπτωση, είναι το εάν στο κείμενο του κλητηρίου θεσπίσματος, κατά την περιγραφή ειδικότερα των πραγματικών περιστατικών τα οποία συγκροτούν την πράξη του κατηγορουμένου, μνημονεύονται όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία στοιχειοθετούν τόσο την παράλειψη του κατηγορουμένου, όσο και τον τρόπο θεμελίωσης της ιδιαίτερης νομικής του υποχρέωσης προς αποτροπή επέλευσης του θανατηφόρου αποτελέσματος. Εάν αυτό πράγματι γίνεται, και μάλιστα με τρόπο *λιτό*, *απαλλαγμένο από πλατειασμούς και δυσνόητες εκφράσεις* που μπορεί ενδεχομένως να δυσκολέψουν τον μέσο κατηγορούμενο από την κατανόηση της κατηγορίας, τότε οι απαιτήσεις του νόμου, ως προς τα απαραίτητα περιλαμβανόμενα στο κλητήριο θέσπισμα στοιχεία, νομίζω ότι καλύπτονται.

Μπορεί συνεπώς να γίνει δεκτό ότι αρκεί στην προκείμενη περίπτωση, καλύπτοντας τις απαιτήσεις του νόμου, η μνεία του άρθρου 302 ΠΚ, χωρίς να απαιτείται επιπροσθέτως ειδικότερη μνεία και του άρθρου 15 ΠΚ, ή, τουλάχιστον, χωρίς να προκαλεί ακυρότητα η παράλειψη της ειδικότερης μνείας του άρθρου αυτού, αφού με την πλήρη, λιτή και απαλλαγμένη από περιττά στοιχεία περιγραφή της αποδιδόμενης πράξεως στο κλητήριο θέσπισμα, προκύπτει με σαφήνεια ότι η επέλευση των αποτελεσμάτων αυτής αποτελεί συνέπεια συγκεκριμένης παραλείψεως ενεργείας από πλευράς κατηγορουμένου, ενεργείας την οποία είχε *ειδική νομική υποχρέωση* να μην παραλείψει, αλλά αντίθετα να πράξει, προκειμένου

να αποφευχθεί η επέλευση του αξιολογούμενου αποτελέσματος για το οποίο και κατηγορείται.¹¹

Θα πρέπει να δεχθούμε κατόπιν τούτων, ότι η τυπική παράλειψη μνείας, από πλευράς της κατηγορούσας αρχής, και του άρθρου 15 ΠΚ επί του κλητηρίου θεσπίσματος, σε περίπτωση ανθρωποκτονίας από αμέλεια με παράλειψη, από έχοντα ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευση του αξιολογούμενου αποτελέσματος δράστη, δεν προκαλεί, υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες, ακυρότητα, ούτε δημιουργεί κάποιο συγκεκριμένο υπερασπιστικό πρόβλημα στον κατηγορούμενο, ούτε εμποδίζει εν γένει την αποτελεσματική υπεράσπιση αυτού, ούτε βεβαίως περιστέλλει τα δικαιώματά του, εφόσον από το περιεχόμενο του κλητηρίου θεσπίσματος *συνολικώς*, προσδιορίζονται με σαφήνεια τα πραγματικά περιστατικά που συγκροτούν την πράξη για την οποία κατηγορείται, συμπεριλαμβανομένων των περιστατικών που στοιχειοθετούν τόσο την παράλειψη του κατηγορουμένου, όσο και τον τρόπο θεμελίωσης της ιδιαίτερης νομικής του υποχρέωσης προς αποτροπή επέλευσης του θανατηφόρου αποτελέσματος, και βεβαίως γίνεται μνεία των λοιπών άρθρων του ποινικού νόμου που την προβλέπουν και την τιμωρούν.-

¹¹ Βλ. ΑΠ 507/1990 ΠοινΧρ ΜΑ' (1991), σελ. 25-26 (όπου σε περίπτωση σωματικής βλάβης από αμέλεια, η *ιδιαίτερη προσοχή* θεωρήθηκε *δικονομική προϋπόθεση* και όχι *στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης* του εγκλήματος), ΑΠ 453/1990 Υπερ 1991, σελ. 31 επ., ιδίως 33 (όπου σε περίπτωση σωματικής βλάβης και ανθρωποκτονίας από αμέλεια, κρίθηκε ότι δεν ήταν αναγκαία η μνεία και του άρθρου 15 ΠΚ), ΑΠ 1877/1994 Υπερ 1994, σελ. 814 επ., ιδίως 816 (όπου και πάλι κρίθηκε ότι αρκεί η αναφορά του άρθρου 302 ΠΚ, χωρίς να απαιτείται και η μνεία του άρθρου 15 ΠΚ). Ιδίως λοιπόν σε περιπτώσεις σωματικής βλάβης από αμέλεια που τελείται με παράλειψη, έχει κριθεί ότι αρκεί η μνεία του άρθρου 314 ΠΚ, χωρίς να απαιτείται και η ειδικότερη μνεία του άρθρου 15 ΠΚ. Βλ. και ΑΠ 2378/2002 (περιλ.) ΠοινΔικ 2003, σελ. 593 (με την οποία απορρίφθηκε αναίρεση για μη παράθεση άρθρου ποινικού νόμου, αφού επίσης έγινε δεκτό ότι αρκεί η μνεία του άρθρου 314 ΠΚ κι όχι *απαραίτητως* και του άρθρου 15 ΠΚ).